

David GINARD FÉRON, *Ferrari Billoch i la Guerra Civil. Extrema dreta, anticatalanisme i antimaçoneria a les Balears (1936-1939)*, Palma, Leonard Muntaner, 2024, 208 pàgines.

Durant les darreres dècades, el coneixement historiogràfic sobre la Segona República i la Guerra Civil a les illes Balears ha experimentat un creixement notable. D'entre tot aquest augment bibliogràfic produït entorn d'aquest període històric, el de tipus biogràfic ha pres una rellevància especial, tot seguint la tònica historiogràfica estatal. En aquest sentit, David Ginard, professor de la Universitat de les Illes Balears, ha publicat diversos treballs sobre Heriberto Quiñones (2000), Aurora Picornell (2016 i 2018), Matilde Landa (2005 i 2023) i Ateu Martí (2020). Tanmateix, la necessitat de treure d'un silenci latent els vençuts i el supòsit d'un major accés als vencedors, ha provocat que, com reconeix el mateix autor, la historiografia ha prioritzat l'anàlisi de les trajectòries del republicanisme i el moviment obrer. En canvi, s'ha prestat poca atenció a les principals figures alineades amb el bàndol vencedor, tret de les excepcions de Massot i Muntaner sobre el bisbe Miralles (1991) o el «Conde Rossi (2017)». Així doncs, aquest volum sobre Ferrari Billoch representa d'alguna manera la continuació en les aportacions de David Ginard pel que fa a personatges rellevants d'una conjuntura històrica, però aquesta vegada del bàndol dels guanyadors.

Entrant en matèria, aquest llibre es compon de set capítols que podem englobar en tres elements clau: el primer, un recorregut biogràfic del protagonista; el segon, una anàlisi més detallada de la seva obra, i el tercer, els comentaris i la transcripció d'una memòria inèdita del mateix Billoch.

En primer lloc, pel que fa a la part biogràfica –en la qual es recullen els principals esdeveniments de la seva vida–, potser el que més destaca dels seus orígens com a periodista és que, tot i provenir d'una família ben conservadora, les seves primeres passes s'emmarquen al voltant d'unes altres idees. El 1928, Billoch es manifestava a favor d'una reforma del sistema penitenciari que anés en la línia de la regeneració del delinqüent; el 1929, defensava la promoció de la lectura entre la ciutadania, i el 1930, publicava un article obertament catalanista. El 1929 és incorporat, de la mà del financer Joan March, a l'equip d'*Informaciones*, en aquells moments favorable a la dictadura de Primo de Rivera però sense tancar-se la porta a un possible suport a la República. El 1930, el trobam col·laborant amb *La Libertad*, també de Joan March i dedicat a captar els lectors més d'esquerres. És així com entre el 1930 i el 1933, a més d'entrar a la lògia La Unión número 9 de Madrid, escriurà un grapat d'articles de tarannà, progressista-republicà, liberal i laïcista. En canvi, a partir de 1934 prendrà un tomb sense marxa enrere. Amb *Informaciones* s'aproparà a les postures d'extrema dreta, abandonarà la maçoneria i s'afiliarà al partit monàrquic Renovación Española. De fet, la deriva ultrareaccionària de Billoch s'accentuarà amb la victòria del Front Popular. Amb tot, preparat per passar les vacances a Mallorca, el sorprendrà el cop. Billoch no dubtà gens i en pocs dies s'incorporà com a voluntari a les Milícies Ciutadanes. Ben prest, en el marc de l'Operació Bayo, pren part en diverses accions de guerra, per la qual cosa li foren concedides la Creu Roja del Mèrit Militar i la Medalla de Campanya. El 18 de novembre de 1936 s'afilia a Falange Espanyola de les JONS, i des de principis de 1937 treballa per a l'Organització Nacional Sindicalista. Tot i que Billoch sembla encaixar de ple en el nou règim, amb la publicació de la Llei de repressió de la maçoneria i el comunisme, un nou tomb es produirà en la seva vida. El 22 de gener de 1942, el TERMC li incoà sumari per no haver presentat un escrit de retractació sobre el seu passat maçó. Finalment, fou condemnat a dotze anys i un dia de reclusió menor i inhabilitació absoluta. A la presó central de Burgos complí gairebé dos anys i mig de presó, davant la seva pròpia estupefacció. Finalment, el 1952 obtingué l'indult total. Morí a Madrid el 1958.

Pel que fa a la seva obra, tot i que l'autor analitza els diferents vessants –com la de dramaturg–, les aportacions més interessants són les anàlisis de *Mallorca contra los rojos* (1936), la demostració de la seva participació a la *Historia de la Cruzada* (1941) i l'elaboració de la memòria inèdita sobre la situació a inicis del cop d'estat a les Balears.

Així doncs, des del primer moment que Billoch participa en els enfrontaments de la batalla de Mallorca, ja signa diverses cròniques a *La Almudaina*. Més endavant, el Nadal de 1938-1939 s'incorpora a Ediciones Españolas, que llavors dirigia Joaquín Arrarás, per treballar en la producció apologetica del bàndol autoanomenat *nacional*. És llavors quan s'incorpora a l'equip encarregat de l'elaboració de la monumental *Historia de la Cruzada Española*. Sens dubte, però, és a *Mallorca contra los rojos* on Billoch es pot lluir més, a causa de la seva participació directa en els fets. *Mallorca contra los rojos* és un exemple paradigmàtic de les obres apologetiques i justificadores del bàndol insurgent en plena guerra. En aquesta obra hi identificarem, per exemple, l'ús de símbols simbòlics, identificant els expedicionaris de Bayo amb els «moros» que antigament amenaçaven les costes, o també amb la conquesta del segle XIII, tot reivindicant la figura de Jaume I, per la seva cristiandat, i no per la seva catalanitat, és clar. Un dels elements més rellevants serà la gestació del mite del 4 de setembre, data en què les tropes republicanes reembarcaren i que Billoch intuïa que esdevindria una efemèride lloada per les generacions posteriors. I tot que uns anys després les dates del 4 de setembre i del 16 d'agost (inici dels enfrontaments) anirien perdent progressivament importància, és cert que durant molts anys serien importants per a la memòria col·lectiva mallorquina, la qual cosa es traslladaria a l'aparell simbòlic del règim (noms de carrers, monuments, etc.). Finalment, el darrer element que cal tenir en compte pel que fa a l'obra de Billoch és la crònica *Archivo del «Balears»*, publicada el 1939 a Àvila en memòria dels 786 mariners morts en l'enfonsament del creuer. Una vegada més, com la gesta de la batalla de Mallorca, aquests fets rebrien per part de la mitologia franquista la categoria de gesta heroica, per la qual cosa ben prest es comença la subscripció popular per erigir un monument que encara roman al parc de sa Feixina.

La darrera part del llibre fa referència a la localització d'un document inèdit escrit pel mateix Billoch als arxius militars d'Àvila (AGMAV) i de Palma (ARCHIBAL). Es tracta d'una memòria del 1936 a Mallorca i Menorca redactada en forma d'informe, segurament, per encàrrec de les autoritats militars. Consta de setanta-cinc pàgines mecanografiades, de les quals seixanta-tres estan dedicades a Mallorca i les altres dotze a Menorca. El document, tot i no tenir data, es pot ubicar entre octubre de 1937 i anterior al 20 de gener de 1939. Es tracta d'un text –transcrit al darrer capítol– que representa a la perfecció l'estil ampul·lós i propagandista de Ferrari Billoch en temps de guerra. Tot plegat, un exemple de literatura apologetica de l'actuació dels sollevats en els primers moments del conflicte. És arran de la lectura d'aquesta memòria que Ginard dedueix, a causa de les similituds d'alguns capítols, que Billoch i no Mateu Nebot, com s'ha dit sovint, hauria escrit el capítol referent a les Balears de la *Historia de la Cruzada*. No obstant això, l'informe també inclou informacions interessants que foren descartades per a *Historia de la Cruzada*, sobretot referents als antecedents de la guerra a Mallorca i els primers moments d'aquesta a Menorca. La part relativa a Mallorca es desplega en nou apartats que dibuixen una Mallorca idíl·lica on regnen el conservadorisme i la pau, només truncada pels dolents elements obreristes i d'esquerres. Des d'aquesta perspectiva, Billoch exposa –sempre mantenint una certa èpica– una narració dels fets que acaba esdevenint una lloança als fets i personatges del bàndol revoltat. Pel que fa a la part dedicada a Menorca, s'articula en tres subapartats, i cal tenir present que en el moment de redactar-se, l'illa encara continua sota domini republicà. En aquests tres apartats exposa una breu descripció de la situació de l'illa abans del cop, com la tebiesa de les autoritats permet el contracop per part de les

forces republicanes, i finalment narra els episodis més rellevants de la repressió republicana durant els primers mesos de contesa.

En definitiva, és clar el gran impacte que causaren les publicacions de Ferrari Billoch en la memòria col·lectiva de la Guerra Civil a Mallorca, participant de la construcció dels llocs comuns i relats creats i canalitzats a la societat per diferents vies. És per això que aquest volum representa un bon exemple de com deixar de menystenir aquestes obres per considerar-les propaganda política i passar-les pel sedàs analític, tot tractant aquests textos com a fonts històriques.

Miquel LÓPEZ GUAL*
Universitat Rovira i Virgili

* Miquel López Gual, ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-3531-215X>.